

MUHTASAR BİR DİLİÇİ ÇEVİRİ ÖRNEĞİ OLARAK AHMED LUTFİ EFENDİ'NİN LUGÂT-I KÂMÛS ADLI ESERİ

Şerife AĞARI | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8197-9104> | serifeagari@karabuk.edu.tr

Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karabük-Türkiye/ Ass. Prof., Karabük University, Faculty Of Letters, Department of Turkish Language and Literature, Karabük-Türkiye ROR ID: <https://ror.org/04wy7gp54>

Atıf Bilgisi/Citation: Ağarı, Şerife. “Muhtasar Bir Diliçi Çeviri Örneği Olarak Ahmed Lutfi Efendi’nin Lugât-ı Kâmûs Adlı Eseri”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 34 (Prof. Dr. Hüseyin Akkaya Armağanı) (Haziran 2025), 1-12. <https://doi.org/10.15247/1631126> / Ağarı, Şerife. “Ahmed Lutfi Efendi’s Lugât-i Kâmûs As An Example Of A Concise Intralingual Translation”. *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 34 (In Honor of Prof. Dr. Hüseyin Akkaya) (June 2025), 1-12. <https://doi.org/10.15247/1631126>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 01.02.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 12.03.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır/Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ÖZET

Osmanlı telif geleneğinde diliçi çeviri yapılarak ortaya konmuş pek çok müstakil eser bulunmaktadır. Bunlardan kimisi manzum bir metnin nesre aktarılması kimisi mensur bir metnin nazma çekilmesi şeklinde kimisi de kaynak bir metnin ihtisar edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Kaynak metnin aslına bağlı kalınıp bilhassa onun dil ve üslubunda değişikliğe gidilerek yapılan yeniden yazım faaliyetine diliçi çeviri denilmekte olup bu tür çevirilerdeki amaç, metne muhatap olan kimselerin işini kolaylaştırmak ve metnin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır.

Osmanlı'nın son döneminin önemli devlet adamlarından ve vakanüvislerinden olan Ahmed Lutfi Efendi, henüz 19. asrın başlarında Mütercim Âsım Efendi tarafından tercüme edilen ve bir başvuru kaynağı olarak kabul gören *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*'ni bilhassa Arapça dil bilgisi kurallarına tam hâkim olamayan hoca ve talebeler için hem sadeleştirmiş hem de farklı bir tertip yöntemiyle kelimeleri yeniden dizmiştir. Bunu yaparken sadece kelimelerin sayısında değil, aynı zamanda kelimelere verilen anlamlarda da kısaltmaya giderek eserin muhtasar bir diliçi çevirisini meydana getirmiştir. Müellif, Lugât-ı Kâmûs adını verdiği bu sözlük çalışmasıyla mezkûr eserin daha kolay kullanılmasının yanında daha rahat anlaşılmasını sağlamayı hedeflemiştir. Eserin ilk iki cildi kendisi hayattayken Matbaa-i Âmire'de iki defa basılmış, diğer ciltler ise neşredilmemiştir.

Bu çalışmada diliçi çeviri yöntemiyle ilgili konuya giriş yapıldıktan sonra Ahmed Lutfi Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verilmiş, ardından da onun *Lugât-ı Kâmûs* adlı eserinin muhtasar bir diliçi çeviri örneği olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: diliçi çeviri, muhtasar, Ahmed Lutfi Efendi, Lugât-ı Kâmûs.

AHMED LUTFÎ EFENDİ'S *LUGÂT-I KÂMÛS* AS AN EXAMPLE OF A CONCISE INTRALINGUAL TRANSLATION

ABSTRACT

There are many independent works in the Ottoman literary tradition that were produced through intralingual translation. Some of these were realized as the conversion of a poetic text into prose, some as the transformation of a prose text into verse, and some as the abridgment of a source text. This rewriting activity, which is carried out by adhering to the original source text and making changes especially in its language and style, is called intralingual translation. The purpose of such translations is to facilitate the work of the people who are the addressees of the text and to make the text easier to understand.

Ahmed Lutfi Efendi, one of the important statesmen and chroniclers of the last period of the Ottoman Empire, both simplified and rearranged the words with a different method of ordering the translation of *Kamus al Muhit*, which was translated by Mütercim Âsım Efendi at the beginning of the 19th century and accepted as a source of reference, especially for teachers and students who could not fully master the rules of Arabic grammar. In doing so, he shortened both the number of words and the meanings given to the words and made a concise intralingual translation of the work. With this dictionary work, which he called *Lugati Kamus*, the author aimed to make the aforementioned work both easier to use and easier to understand. The first two volumes of the work were printed twice in Matbaa Amire during his lifetime and the other volumes were not published.

In this study, after an introduction about the method of intralingual translation, a brief information about the life and works of Ahmed Lutfi Efendi is given, and then it is tried to reveal that his *Lugati Kamus* is a concise example of intralingual translation.

Keywords: intralingual translation, concise, Ahmed Lutfi Efendi, *Lugati Kamus*.

Giriş

Diliçi çeviri, esasında eski bir uygulama olup son dönemlerde üzerinde daha farklı şekillerde durulan bir çeviri faaliyetidir. İlk defa Rus Biçimcilerinden Roman Jakobson’un “diliçi çeviri”, “diller arası çeviri” ve “göstergeler arası çeviri” olmak üzere üç tür çeviri faaliyetinden bahsettiği çalışmasında (Jakobson, 1959: 233) dile getirilen “diliçi çeviri” kavramı, bizdeki “sadeleştirme”, “günümüz Türkçesine aktarma” gibi kavramlarla ifade edilen dilin farklı dönemleri arasındaki çeviri faaliyetine karşılık gelmektedir.

Özellikle dilde sadeleştirme açısından Tanzimat dönemine dayandırılan bu tür faaliyetler, Cumhuriyet’in ilanından sonra devletin bir politikası olarak sistemli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Tanzimat döneminde Osmanlı aydın ve ediplerinin Fransızca başta olmak üzere Batı dillerini öğrenip noktalama işaretlerini Osmanlı Türkçesine uygulamaları ve Fransızcadan pek çok eseri Türkçeye çevirmeleriyle dilde dönüşümün ilk adımları atılmıştır. Ardından Cumhuriyet’in ilanından sonra Latin alfabesine geçilmesiyle dilde sadeleştirme devam etmiş ancak ortaya bir diliçi çeviri sorunu çıkmıştır. Buradan hareketle diliçi çevirinin, Türkiye Türkçesi özelinde öncelikle alfabe değişikliği, ikinci aşamada da dilin sadeleştirilmesi olarak kendini gösterdiği ifade edilebilir (Çimen Karayürek, 2024:591).

Son yıllarda klasik Türk edebiyatı sahasında da diliçi çeviri çalışmaları gözle görülür şekilde artmaktadır. Bilhassa eski dönemlere ait metinlerin günümüz okuyucusunun daha rahat anlamasına yönelik bu çalışmalar aslında “eski” ile “yeni”yi buluşturma amacı gütmektedir. Bu konuda göz ardı edilmemesi gereken bir husus da Türkçenin tarihi seyri göz önünde bulundurulduğunda bu tür faaliyetlerin her dönemde görüldüğüdür. Kadim eserlerin daha fazla okunması ve daha fazla insan tarafından anlaşılabilmesi, her dönemde hem başka dillerden Türkçeye hem de Türkçenin kendi dönemleri içerisinde bir çeviri faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa Türkçeden yine Türkçeye yapılan bu tür diliçi çevirilerin Osmanlı telif geleneğinde de önemli bir yere sahip olduğu aşîkârdır.

Hiç şüphesiz 19. asır, Osmanlı toplum ve siyasi hayatında değişimin ve modernleşmenin/Batılılaşmanın etkisinin en fazla hissedildiği dönemdir. Özellikle aydın kesim bu etkiyi hem hissetmiş hem de yazdıklarıyla hissettirmiştir. Toplumun entelektüel kesimini oluşturan aydınlardan bir kısmı değişimin daha yavaş olması gerektiğini savunurken bir kısmı doğrudan Batılı türlerde eser vermeyi tercih etmiştir. Bu dönemde bilhassa Encümen-i Şuarâ şairleri tarafından yapılan itidal çağrısı çok fazla karşılık bulamamıştır. Bir yıl gibi kısa bir sürede dağılan topluluğun düşünceleri de zaman içerisinde yenilikçilerin sesinin daha gür çıkması neticesinde kaybolup gitmiştir. Ancak bazı aydınlar geleneği muhafazada kararlılık göstermişler ve eserlerini bu çizgide ortaya koymuşlardır. Bunlardan biri de Osmanlı’da en uzun süre vakanüvislik görevini yürüten Ahmed Lutfî Efendi’dir. Resmi tarih yazıcılığının yanında şairliği ve münşiliği ile de tanınan Ahmed Lutfî Efendi hem manzum hem mensur pek çok eser ortaya koyarken aynı zamanda devrindeki değişime ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlara karşı duyarsız kalmamış ve o dönemde Mütercim Âsım’ın *Kâmûsu’l-Muhîr Tercümesi*’ni kullanmakta zorlananlar için daha yalın bir dilde ve farklı bir tertip şekliyle eseri yeniden yazmayı tercih etmiştir. Bu çalışmada hem Ahmed Lutfî Efendi’nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecek hem de onun *Lugât-ı Kâmûs* adlı eserinin *Kâmûsu’l-Muhîr Tercümesi*’nin muhtasar bir diliçi çevirisi olduğu üzerinde durulacaktır.

1. AHMED LUTFİ EFENDİ HAYATI VE ESERLERİ¹

1.1. Hayatı

Ahmed Lutfi Efendi 19. asrın başlarında 1232/1817 yılında İstanbul'un Alacahamam Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Mehmed Ağa, İstanbul'un nalıncı esnafındandır. İlk eğitimini doğduğu mahallenin mektebinde almış ve hafız olmuştur. Babasının ilim öğrenmeye karşı muhabbeti onu ilmiyeye yönlendirmiştir.² Nitekim ilk tahsilini tamamladıktan sonra 1828 yılında her ne kadar Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'a girdiyse de kendisinde askerliğe karşı bir istidat görmediği için bir yıl gibi kısa bir süre sonra buradan ayrılmış ve Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi'ne gitmeye başlamıştır. Böylece babasının istediği gibi ilmiye sınıfına intisap etmiştir. Burada sekiz yıl boyunca Arapça, Farsça, tefsir, hadis ve fıkıh ilmi tahsil etmiştir.

1837'de Takvimhâne mukabeleciliğine ve huzur derslerine memur olmuştur. Bu görevleri yürüttüğü sırada çeşitli rütbe ve nişanlarla taltif olunmuş ardından da Sadâret Mektûbî Kalemî'ne tayin edilmiştir. 1842 senesinde mukabelecilikten istifa eden Ahmed Lutfi, Sadâret Mektûbî mümeyyizliği ve Farsça mütercimliği görevlerinde bulunmuştur. 1845 yılında Vidin ve Niş'te İmar Meclisi seyyar kâtibi olarak bulunmuş, bir sene sonra söz konusu meclisin lağvedilmesinden dolayı İstanbul'a dönerek zaptiye başkâtibi olmuştur. 1848 senesinde vergi tahsili için geçici olarak Filibe'ye gönderilmiş, dokuz ay sonra İstanbul'a dönmüş ve tekrar Anadolu eyaleti teftiş kâtipliği ile taşraya çıkmıştır. İki sene Anadolu'da teftiş kitabesinde bulunan Ahmed Lutfi Efendi teftiş hizmetinin lağvedilmesinin ardından İstanbul'a dönmüştür.

Ahmed Lutfi Efendi 1852-1865 yılları arasında Tıbbiye Meclisi Azalığı, Tıbbiye Mektebi Türkçe İnşa Muallimliği, Takvimhâne musahhihliği ve Matbuat nâzırlığı görevlerine tayin edilmiştir. 1866'da Meclis-i Maârif Azalığı yaparken vakanüvislik görevine getirilmiştir. Daha sonra sırasıyla İstanbul kadılığı, Şûrâ-yı Devlet azalığı ve Anadolu kazaskerliği yapmıştır. 15 Ocak 1888'de Rumeli kazaskeri olmuş, buradaki hizmet süresi dolduktan sonra Şûrâ-yı Devlet azalığı ile vakanüvislik görevini sürdürmüştür. Nitekim kendisi Osmanlı vakanüvisleri arasında bu görevde en uzun süre kalan kişi olmuştur.

Farklı devlet görevlerinde bulunan Ahmed Lutfi Efendi, hayatı boyunca sadece emekli edildiği iki ay memuriyetsiz kalmıştır. 18 Mart 1907 (2 Safer 1325) tarihinde Boyacı köyündeki yalısında vefat etmiştir. Kabri Aksaray semtinde Sofular Camii hazîresindedir.

Arap ve Fars edebiyatına vâkıf olan Ahmed Lutfi Efendi, Mevlevî tarikatına mensuptur. Kendisini hayattayken birkaç defa ziyaret ettiğinden bahseden ve Ahmed Lutfi Efendi'nin resmi terceme-i hâlini yazıp kendisine tashih ettirdiğini belirten İbnül Emin onunla ilgili anılarına yer verdiği Son Asır Türk Şairleri eserinde onu şu şekilde tarif etmektedir:

"Uzun boylu, zayıf, sarıdan mübeddel beyaz ve seyrek sakallı, mavi gözlü, nazik, terbiyeli, mütevazı, hatırnevaz, zeki, hafızası metin, hoşgû, ehli dil, edebiyata vakıf, afif ve mütedeyyin bir piri muhterem idi." (İnal, 1969: C.II/898)

¹ Bu bölüm hazırlanırken başta İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri olmak üzere şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Aktepe, M. Münir. "Ahmed Lutfi Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, TDV Yayınları, Ankara 1989, s. 97-98; Arslan, Mehmet. "Ahmed Lutfi Efendi". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-lutfi-efendi> [Erişim Tarihi: 14.01.2025]; Bursalı Mehmed Tâhir Bey. *Osmanlı Müellifleri*, C. 3, (haz. İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s.96.; Fatîm Davud. *Hâtîmetü'l-Eş'âr (Fatîm Tezkiresi)*, (haz. Ömer Çiftçi), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017; İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 896-901; İpek, Abdulluttalip. *Dîvânçe ve Münşeât-ı Türkiyye*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021; Mehmed Cemâleddin. *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyîne-i Zurefâ)*, (haz. Mehmet Arslan), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003; Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmanî*, C. 4, (haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

² İbnül Emin bu konuda şöyle bir anekdot aktarır: "Bir gün (Ahmed Lutfi) eğlenmek için keser ile ağaç yontmak istediğinde babası, keseri elinden alarak: 'Sen, şimdi yazı meşk ediyorsun. Kalemle keser bir yerde cem olmaz'" diyerek oğlunu yönlendirmiştir (İnal, 1969: C.II/896).

1.2. Eserleri

- Târih-i Lutfî

Ahmed Cevdet Paşa'nın meşhur tarihi olan *Târih-i Cevdet*'e zeyl olarak yazılan bu eser 16 ciltten oluşmaktadır. Ahmed Lutfî Efendi vakanüvislik yaptığı dönemde *Târih-i Cevdet*'in nihayeti olan 1825'ten 1879 yılına kadar geçen zamanda cereyan eden olayların tarihini yazmıştır. *Lutfî Tarihi* olarak tanınan bu eserin kaynakları arasında Esad Efendi'nin müsveddeleri, *Takvim-i Vekâyî* ve *Cerîde-i Havâdis* gazeteleri ile arşiv belgeleri yer almaktadır. Ayrıca duyduğu bilgileri de değerlendirip tarihinde yer vermiştir. Lutfî Efendi'nin 16 ciltten oluşan tarihinin son cildi müsvedde halinde ve eksik kalmıştır. Söz konusu cilt, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserin 15 cildi Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilmiştir. Ahmed Lutfî Efendi tarihinin sadece ilk 7 cildini sağlığında yayınlatabilmiş; 8. cildi halefi Abdurrahman Şeref çeşitli ilaveler yaparak 1910 yılında, 9-15. ciltleri ise farklı tarihlerde M. Münir Aktepe neşretmiştir.

- Lugât-ı Kâmûs

Fîrûzâbâdî'nin Arapçadan Arapçaya sözlük olarak hazırladığı meşhur *Kâmûsu'l-Muhît* adlı eseri Türkçeye iki kez tercüme edilmiştir. Bunlardan ilki 16. asırda Merkezzâde Ahmed Efendi tarafından ikincisi ise 19. asrın başlarında çeşitli düzenleme ve eklemelerle birlikte Mütercim Âsım Efendi tarafından yapılmıştır. *el-Okyânüsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* olarak tanınan bu önemli çalışmayı beş yılda tamamlayan Âsım Efendi, 1814 yılında Sultan II. Mahmud'a sunmuştur. Âsım Efendi'nin tercümesini beğenen Sultan, eserin hemen basılması için ferman çıkarmıştır. Ahmed Lutfî Efendi ise söz konusu *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*'ni yeniden düzenleyerek *Lugât-ı Kâmûs* adıyla neşretmiştir.

Lugât-ı Kâmûs toplamda 10 ciltten ve 53.000 kelimeden oluşmaktadır. Ancak sadece elif ve be harfinden müteşekkil ilk iki cilt birlikte basılmıştır. İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de 1865 ve 1870 yıllarında iki defa basılan bu ciltler Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi başta olmak üzere İBB Atatürk Kitaplığı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Koleksiyonu gibi belli başlı kütüphanelerde mevcuttur. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesinde bulunan diğer ciltlerin³ neden basılmadığına dair kaynaklarda herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

Ahmed Lutfî Efendi *Lugât-ı Kâmûs*'un başında yer alan ön sözde eseri neden hazırladığına dair bir açıklama yapmıştır. Buna göre kullanım kolaylığı olması açısından sözlükteki kelimeleri alfabe sırasına göre dizerek 28 bâba bölen Ahmed Lutfî Efendi, Arapça dil bilgisine hâkim olmayan bazı âlim ve öğrenciler için daha rahat kullanılabilir bir hâle gelmesini amaçlamıştır. Böylece kendi ifadesiyle başta Kur'ân-ı Kerîm ve Arapça üzerine neşredilmiş olan birçok türde ilmî eserin anlaşılmasında birincil bir kaynak olarak gördüğü *Kâmûs Tercümesi*'nin kullanımını kolaylaştırmak istemiştir.⁴ Ayrıca Arapça kelimelerin doğru okunuşlarının verilmesi amacıyla madde başlarındaki kelimeler harekelenmiş, kelime karşılıkları da olabildiğince kısaltılıp sadeleştirilmiştir. Eserle ilgili hususlar ikinci bölümde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

- Dîvânçe

Ahmed Lutfî Efendi'nin manzum eserlerinin bir kısmını ihtiva eden bu eser 1884 yılında basılmıştır. 32 gazel, 1 tahmis, 10 kıt'a, 12 müfred, 1 lugaz ihtiva eden divançede manzum tarihler ve dinî-tasavvufî unsurların yoğunlukta olduğu şiirler dikkat çekmektedir. Eserle ilgili bir yüksek lisans tezi, bir de kitap çalışması bulunmaktadır.⁵

- Münşeât-ı Türkiye

Kaynaklarda Ahmed Lutfî Efendi'ye ait olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmayan bu eser Lutfî Efendi'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Türkçe muallimliği yaptığı dönemde hazırladığı ders notlarından oluşmaktadır. Toplam

³ Söz konusu eserin tamamı tarafımızdan yayına hazırlanmakta olup en yakın zamanda ilim âlemine kazandırılacaktır.

⁴ Ahmed Lutfî Efendi'nin eseri yazma gerekçeleri için bkz. Ahmed Lutfî, *Lugât-ı Kâmûs*, Cild-i Evvel ve Cild-i Sâni, Matbaa-i Âmire, 1286, s.i-iii.

⁵ Düzlü, Özlem. *Dîvânçe-i Vak'anüvis Ahmed Lutfî Efendi İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008; İpek, Abdulmuttalip. *Dîvânçe ve Münşeât-ı Türkiye*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021.

67 dersten müteşekkil eser rika hatla kaleme alınmış 31 sayfadan ibarettir. Eser üzerinde bir kitap çalışması yapılmıştır.⁶ Bu çalışmada esas alınan nüshanın dışında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesinde bulunan *Lugât-ı Kâmûs* nüshasının birinci cildinin başında da 42 dersin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır.

- Sûrnâme

Ahmed Lutfî Efendi'nin II. Abdülhamid'in şehzadelerinin sünnet düğününü anlattığı bu eser sûrnâme türünün son örneği kabul edilebilir. Kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmayan sûrnâmenin müellif hattı olduğu değerlendirilen nüshası Leipzig Üniversitesinde müstakil bir ciltte muhafaza edilmektedir. Bir risale niteliği taşıyan eser üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında düğünün hazırlık aşamalarından, ikinci bölümde üç gün süren düğünün detaylarından bahseden Ahmed Lutfî Efendi son bölümü ise kıta nazım biçimiyle kaleme aldığı on beyitlik bir tarih manzumesiyle tamamlamıştır. Eserle ilgili olarak son dönemde bir makale çalışması yapılmıştır.⁷

- Hikâye-i Robenson

İngiliz yazar Daniel Defoe'nun (1660-1731) *Robinson Crusoe* adlı eserinin Arapçadan Türkçeye tercümesidir. *Hikâye-i Robenson* söz konusu eserin Türkçeye ilk tercümesi olması açısından önemlidir. Avrupa'da meşhur olan ve İngiltere'de neşrinden bir sene sonra Fransızcaya da tercüme edilen *Robenson*, bu büyük şöhreti sebebiyle Osmanlı toplumunda da merak uyandırmış ve Ahmed Lutfî Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.⁸

- Tefhîmü'l-Muallim

Kaynaklarda söz konusu eserle ilgili farklı bilgiler bulunmakla birlikte genel kabul gören görüşe göre meşhur Hanefi fıkıh âlimi olan Zernûcî'nin tek eseri olan *Ta'limü'l-Müteallim*'in Arapçadan Türkçeye tercümesidir.

- el-Ahlâku'l-Metbûliyye Tercümesi

Mısırlı âlim ve sûfî Şârânî'nin şeyhi Ali el-Havvâs'ın müşşidi İbrâhim el-Metbûlî örneğinde sûfîlerin sahip olması gereken Muhammedî ahlâki geniş biçimde anlattığı *el-Ahlâku'l-Metbûliyye* adlı eserinin son bahsinin Türkçeye tercümesidir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Koleksiyonunda iki nüshası bulunan eser 8 varaktan ibarettir.

- Makâbîr-i Müslîmine Dâir Hâtıra-i Kâsıra

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan bu eser bir layihadır. İstanbul'da bulunan tarihî Müslüman mezarlıklarının yeniden tanzimine dair kaleme alınan ilk raporlardan biri olan bu layiha Ahmed Lutfî Efendi tarafından Sultan II. Abdülhamid'in bu konudaki hassasiyetine binaen kaleme alınmıştır. Eserle ilgili bir sempozyum bildirisi hazırlanmıştır.⁹

2. MUHTASAR BİR DİLİÇİ ÇEVİRİ ÖRNEĞİ: LUGÂT-I KÂMÛS

Osmanlı'daki telif geleneği ile ilgili son dönemde yapılan çalışmalar azımsanamayacak sayıda eserin Türkçenin kendi dönemleri arasında farklı niteliklerde diliçi çeviriye tâbi tutulduğunu göstermektedir.¹⁰ Konuyla ilgili yaptığı bir çalışmada Sadık Yazar söz konusu diliçi çeviri faaliyetlerini şu şekilde tasnif etmektedir:

⁶ İpek, Abdulmuttalip. *Dîvânçe ve Münşeat-ı Türkiyye*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021.

⁷ Kadaş, Sercan. "Unknown Work of Chronicler Ahmed Lutfî Efendi: Sûrnâme." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 2 (2024): 925-950. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1413999>.

⁸ Söz konusu eserle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Yasa, Alparslan. "Türkçeye Robinson Tercümeleri", *Kebikeç Dergisi*, S. 33, Kebikeç Yayınları, Ankara 2012, s. 353-422.

⁹ Yurdakul, İlhami. "Vakanüvis Ahmed Lutfî'nin İstanbul ve Bilâd-ı Selâse Müslüman Mezarlıklarına Dair Bir Layihası: Makâbîr-i Müslîmine Dâir Hâtıra-i Kâsıra", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu X Tebliğleri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 362-367.

¹⁰ Bu konuda detaylı bir okuma için bkz. *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*, (Haz. Sadık Yazar, Mücahit Kaçar). Ketebe Yayınları, 2022.

1. Müstakil/Doğrudan Diliçi Çeviri Faaliyetleri

- a. Lehçeler arası diliçi çeviriler
- b. Aynı lehçenin farklı dönemleri arasında gerçekleşen diliçi çeviriler
 - Nesirden nazma (Nazma çekme)
 - Nazımdan nesre (Nesre aktarma)
 - Güncelleme (Dil ya da üslup)
 - Islâh, telhis gibi yeniden yazımlar
 - Bir eserin farklı versiyonları

2. Dolaylı Diliçi Çeviri Faaliyetleri

- a. Kaynak metni Türkçe olan Türkçe şerhler
- b. Türkçe Nesir (özel olarak inşâ/estetik nesir) geleneği
- c. İstinsah sürecindeki dönüşümler (Yazar, 2022: 59).

Buradaki tasniften de görüleceği üzere Osmanlı telif geleneğinde diliçi çeviri ile ilişkilendirilebilecek telif türlerinden birisi kaynak metnin güncellenmesi amaçlı yapılan diliçi çeviriler bir diğeri ise ihtisar, telhis gibi farklı kavramlarla tezahür eden kısaltma amaçlı türlerdir. Aynı çalışma içerisinde Yazar, önceki dönemlerde yazılan metinlerin sonraki dönemlerde dil ve üslup açısından yazıldığı döneme göre güncellenmesi amacıyla bir yeniden yazıma tâbî tutulduğundan bahsetmiştir. Verdiği örneklerden hareketle genellikle müelliflerin eserin sebep-i telif kısmında bizzat dile getirdikleri şekliyle zor olan metnin tekrar yazılmasının bir ihtiyaç olarak belirmesi üzerinde durmuş, bu haliyle söz konusu metinlerin dilinin ve üslubunun güncelleştirilmesi amacıyla diliçi çeviri faaliyeti ile yeniden yazıldığını ifade etmiştir (Yazar, 2022: 79-90).

Benzer şekilde Osmanlı telif kültüründe muhtasar metinler de oldukça önemli bir yere sahiptir. Pek çoğu henüz tespit edilememiş olsa dahi eldeki bilgilerle ihtisar edilen eserlerin epey bir yekûn oluşturduğu söylenilebilir. Bir yeniden yazım faaliyeti kabul edilen muhtasar diliçi çevirilerle ilgili olarak Bünyamin Ayçiçeği yapmış olduğu bir çalışmada hem muhtasar kavramını ele almış hem de ihtisarin sebepleri ve ihtisarda dikkat edilmesi gereken hususlara dikkat çekmiştir. Ona göre bir müellifin bir eserin muhtasarını kaleme alma sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- “1. Okuyucu usandıracak kadar hacimli ve fazla uzun yazılmış bir eseri ana hatlarıyla ele alarak kısaltmak,
2. Uzun yazılan temel eserlerin ezberlenmesini sağlamak, kaynak eseri ezberlenebilir hale getirmek,
3. Öğrenciler için gereksiz görülen, anlaşılması zor kısımları çıkartmak,
4. Okuyucuyu zorlayacak ifadeleri, üst kültür düzeyine sahip olanların anlayacağı şekilde yazılan eserleri daha anlaşılır hale getirmek,
5. İçerik bakımından sonraki asırlara hitap etmediği düşünülen eserleri, zamana uygun hale dönüştürmek,
6. Okuyucu için zaman tasarrufu sağlamak” (Ayçiçeği, 2022: 258).

Buradan hareketle 19. asrın başlarında yapılmış bir tercüme faaliyeti olan Mütercim Âsım Efendi'nin *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*'nin yine aynı dönemde Ahmed Lutfî Efendi tarafından hem ihtisar edildiği hem de diliçi çeviri yöntemiyle sadeleştirilip *Lugât-ı Kâmûs* adıyla yeniden neşredildiği söylenilebilir.

Nitekim aşağıdaki tabloda açıkça görüleceği ve Ahmed Lutfî Efendi'nin eserin ilk cildinin ön sözünde kendisinin de ifade ettiği gibi eser hem kelime sayısı bakımından hem de kelimelere verilen manalar bakımından gözle görülür bir şekilde kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir. *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi* 60.000 kelimedenden oluşurken, *Lugât-ı Kâmûs* 53.000 kelimedenden meydana gelmektedir. *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*'nde lugat tanziminde eski bir usul olan kafiye usulü

kullanılmıştır. Bu metoda göre kelimelerin dizilişinde kelimenin kök harfinin son harfi esas alınmaktadır. Halbuki *Lugât-ı Kâmûs*'ta kelimeler ilk harf sırasına göre 28 bâbda alfabetik olarak dizilmiştir. Burada müelifin kaynak eseri ihtisar ederken tertip hususiyetine bilhassa müdahale ettiği ve kullanım kolaylığı olması açısından alfabetik yöntemi tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca *Kâmûs*'l-Muhîr Tercümesi'nde yer alan kelimelere dair gramatik bilgilere ve kelimenin manasına uygun örnek Arapça cümlelere ve şiir örneklerine *Lugât-ı Kâmûs*'ta neredeyse hiç yer verilmezken anlamları ise olabildiğince sadeleştirilmiş ve kısaltılmıştır. Yine *Kâmûs*'l-Muhîr Tercümesi'nde aynı maddede bir kelimeyle ortak kökten türeyen diğer kelimelere de yer verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta asıl kelimenin manası verilmekle yetinilmiştir.

Bütün bunların arkasında yatan sebepleri *Lugât-ı Kâmûs*'un ön sözünde Ahmed Lutfî Efendi muhatabına kendi dilince izah etmiştir. Buna göre o, sarf ve isticak ilmine vâkıf olmayan kişilerin bu hacimli eserde manasını öğrenmek istediği kelimeyi hangi ciltten nasıl bulacağını bilemediğinden bahsetmiş ve bu sorunun ortadan kalkması için bazı dostları tarafından bu durumu kolaylaştıran bir çalışma yapması için ikna edildiğini ifade etmiştir:

“Ma'lûm olduğu vechile tercüme-i mezkûre büyük üç cilt olarak bunların nakl ü hıfz u mütâla'asında olan külfetten başka ednâ mertebe 'ilm-i sarf u isticâka ma'lûmâtı olmayan âdem ma'nâsını bilmeyi istediği lugâtı hangi ciltten bulacağını bilemediğinden istifâdesi hemânca havâssa mahsûs gibi olduğuna ve 'ulûmun tezâyüdü efkârın teceddüd ve telâhuku ile hâsıl olduğu misillü işbu lugâta mürâca'at usûlünün sühûleti bulunması 'umûma hizmet-i hayriye-yi dâ'î olacağına mebnî bu bâbda hayli vakitlerden beri ba'zı erbâb-ı ma'ârif ve hamîyyet taraflarından a'mâl-i pür-kâr-ı efkâr ile bu emr-i hayrın netîce-peşîr-i hüsn-i husûl olması pek çok arzu olunmakta idi” (Ahmed Lutfî Efendi, 1286: ii).

Ahmed Lutfî Efendi sözlerinin devamında Mütercim Âsım Efendi'nin *Kâmûs Tercümesi*'ni havas ve avâmın aradığı kelimeyi daha kolay bulabilmesi için yeni bir usulle -ki bu usul kelimelerin alfabetik sıraya göre dizilmesidir- tertip edip 28 bölüme taksim ettiğini ve eserine de *Lugât-ı Kâmûs* adını verdiğini ifade etmektedir:

“Şöyle ki hangi kelime-i Arabiyyenin ma'nâ-yı Türkîsi murad olundukta derhâl bulunmak ve havâss u 'avâma şâmil olmak üzere *Kâmûs Tercümesinde* münderic kâffe-i lugâtı Asım Efendi'nin yazdığı vechle ma'nâlarıyla berâber zabt u tahrîrden ve usûl-i cedîde vechile taksîm ve tertîbden sonra yirmi sekiz bâba taksim edip her bâbın kezâlik lugât-ı mevcûdasını hurûf-ı revîyyesine nazaran sırasıyla bi't-tanzîm (*Lugât-ı Kâmûs*) nâmıyla işbu yazdığım kitabı tevşîm eyledim. Mütâlaasından ma'lûm oldur ki bu kitap zümre-i kitâb ve mürâcaat-ı lugaviyyeye ihtiyâcı olan ulemâ ve tullâb için bir mercî'-i nâyâb olduğunu tahdîsen li'n-niam beyâna cür'et ederim” (Ahmed Lutfî Efendi, 1286: iii).

Aşağıdaki tabloda Mütercim Âsım Efendi'nin *Kâmûs Tercümesi*'nde birkaç maddede manasına yer verdiği kelimelerin *Lugât-ı Kâmûs*'ta nasıl geçtiği ortaya konulmuştur. Burada iki eser arasında hem tertip hem de içerik olarak farklılıklar bulunduğu açıkça görülmektedir. Aradaki bu farklılıklar şu şekilde sıralanabilir:

1. *Kâmûs Tercümesi*'nde kelimeler kafiye usulüne göre yani son harfleri esas alınarak dizilmişken *Lugât-ı Kâmûs*'ta alfabetik sıraya göre dizilmiştir.
2. *Kâmûs Tercümesi*'nde kelimeler elif lam takısıyla verilmişken *Lugât-ı Kâmûs*'ta elif lam takısı olmadan verilmiştir.
3. *Kâmûs Tercümesi*'nde kelimelerin vezinlerine yer verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta kelimelerin vezinleri verilmemiştir.
4. *Kâmûs Tercümesi*'nde aynı kökten türeyen farklı vezinlerde ama aynı anlamdaki kelimeler birlikte verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta asıl kelimenin verilmesiyle yetinilmiştir.
5. *Kâmûs Tercümesi*'nde bir kelimeye yakın anlamdaki diğer kelimeler birlikte verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta sadece asıl kelime verilmiştir.
6. *Kâmûs Tercümesi*'nde kelimenin cem'i verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta buna gerek duyulmamıştır.
7. *Kâmûs Tercümesi*'nde kelimenin manası daha ayrıntılı şekilde verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta belli başlı anlamların verilmesiyle yetinilmiştir.
8. *Kâmûs Tercümesi*'nde kelimenin manasına uygun Arapça cümle örneklerine ve şairlerin şiirlerine yer verilirken *Lugât-ı Kâmûs*'ta bu örnekler bulunmamaktadır.
9. *Kâmûs Tercümesi*'nde daha ağır bir dil ve üslup kullanılmışken *Lugât-ı Kâmûs*'ta sade ve yalın bir dil tercih edilmiştir.

Örnek Kelimeler	Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi	Lugât-ı Kâmûs
Ebher	الابهر [el-ebher] (احمر[ahmer] vezninde) Arkaya denir, ظهر [zahr] ma'nâsına. Ve arkada bir damar adıdır ki sâ'ir damarlardan 'azîm olanıdır. Ve boyun damarına denir ki şâh damar dedikleridir, ورید العنق [verîdu'l- 'unuk] ma'nâ. Ve اكحل[ekhal] dedikleri damara denir ki kolda kan alınacak üç damarın ortasında olan damardır, ona beden damarı ta'bîr ederler, عرق الحياة [irku'l-hayât] itlâk ederler. Mütercim der ki İbn Esîr beyânı üzere أبهر [ebher] dedikleri damar baştan neş'et edip ayağa kadar mümtedd olur ve şerâyîn dedikleri küçük damarlar ona muttasıl olur. Başta iken نامة [nâmet] ve boğazda ورید [verîd] ve göğüste أبهر [ebher] ve arkada وتين [vetîn] derler ki yürek damarıdır, yürek ona muttasıldır, hareket eder ve sâ'ir şerâyîn ondan münşâ'ib olur. O damarın kesilmesi sebab-i helâktır ki ödü koptu dedikleri budur. Ve o damara uylukta نساة [nesâ] ve baldırda صافن [sâfin] derler. İntehâ. Ve أبهر [ebher] Kuş kanadının cânib-i aksarında olan yeleğe denir. Cem'i أباهر [ebâhir]dir. Kuş kanadının yeleklere beş mertebedir: Evvelki yeleklere قوادم [kavâdim] denir, ba'dehu مناكب [menâkib] ba'dehu خوافي [havâfi] ba'dehu أباهر [ebâhir] en sonra كلى [kulâ] denir. Ve أبهر [ebher] Siye-i kavsın ya'nî yayın iki başında olan eğri yerlerin arkasına denir, طائف [tâ'if] ile كلى [kulyet] aralığına denir. طائف [tâ'if] yay hânesidir ve كلى [kulyet] ok değdiği ince yerdir. Ma'lûm ola ki tîr-endâzlar yayın başlarına kûşe-i kemân ve oraya sardıkları deriye زاغ [zâg] ta'bîr ederler, tuncu ona geçirirler. Onun birisine ki büküm yeridir, kasan ve ondan beriye sal ve el tutacak yere ki yayın vasatıdır, kabza itlâk ederler. Ve أبهر [ebher] Şol pâkîze ve soy arza denir, ona sel suyu çıkıp nizâmına hâlel ve tagyîr îrâs etmez ola. Ve أبهر [ebher] ضريع [darî'] mü'ellife göre شبرق [şibrik] dedikleri ottur ve sâ'ir müfredât beyânına göre cevî-i bahrde nâbit olur bir değirmi yapraklı ottur ki mevce-i deryâ tarhıyla sevâhilde bulunur. Ve أبهر [ebher] آب-her-i Fârisî mu'arrebidir ki ماء الرحي [mâ'u'r-rehâ] ya'nî değirmen suyu demektir. Bu münâsebetle Kazvîn ile Zencân beyrinde vâki' bir şehir-i 'azîme tesmiye olundu. Mütercim der ki mü'ellif gerçi âb-her Fârisîde değirmen suyu demek deyip lâkin müfredât-ı Fârisîde zafer-yâb olunmamıştır. Mü'ellif elbette a'lemdir. Zâhiren Pehlevî yâhûd Sekzî lisânıdır. Ve أبهر [ebher] İsfahân nevâhîsinde bir küçük şehrin dahi ismidir. Ve Hicâz'da bir dağın adıdır."	"Ebher: Arka. Arkada bir damar. Kuş kanadının küçük yeleği. Yayın iki başında eğri yerlerin arkası. Güzel arz. Değirmen suyu. İsm-i mahal." (1. Cilt/s. 28)

	(2. Cilt /Bâbu'r-râ/Faslu'l-bâ'i'l-muvahhade/ s.1778-1779)	
İbtihâr	“الإبتهار [el-ibtihâr] (إفتعال [ifti'âl] vezninde) Bir kimse irtikâb etmediği fücûr makûlesi fi'l-i şenî'i ettim diye yalandan iddi'â eylemek ma'nâsınadır; meselâ filân hatunla hem-bezm-i visâl oldum diye iddi'â ve kendi nefsine iftirâ eylemek gibi; yukâlu: إبتهر الرجل إذا ادعى كذبا وقال فجرت ولم يفجر Kâle's-şârih ve minhu şî'ru'l-Kumeyt: قبيح بمثل نعت الفتاة إما ابتهارا وإما ابتيارا الإبتهار أن يقول فعلت لفلانة ولم يفعل والإبتهار أن يقول فعلت وقد فعل إبتهار [ibtihâr] Bir adam kendi mürtekib olduğu fi'l-i kabîhi âher bî-günâh kimseye isnâd ile âlûde kılmak ma'nâsınadır; yukâlu: إبتهر فلانا إذا رماه بما فيه Ve du'âyı tazarru' ve hulûs ve tezellül üzere eylemek, 'alâ-kavlin kat'â hâmûş olmayarak her sâ'at du'â eylemek ma'nâsınadır; yukâlu: إبتهر في الدعاء إذا ابتهل أو يدعو كل ساعة لا يسكت Ve bir adam hayâline aldığı nesne üzere uyumak ma'nâsınadır; yukâlu: إبتهر الرجل إذا نام على ما خيل Ve bir kimsenin hakkında bezl-i makdûr eylemek ma'nâsınadır, gerek onun nef' ve himâyeti ve gerek zarr ve ihâneti zımında olsun; yukâlu: إبتهر لفلان وفي فلان إذا لم يدع جهدا مما له أو عليه Ve bir rûsbî sebebiyle rûsvây olmak ma'nâsınadır; yukâlu: أبتهر بفلانة على بناء المفعول إذا شهر بها Ve bir nesne yarısından kırılıp iki pâre olmak ma'nâsınadır; yukâlu: إبتهر السيف إذا انكسر نصفين	“İbtihâr: İki parça olmak. Kendine günâh isnâd eylemek. İftira etmek. Hulûs ile duâ etmek. Hülyâ ile uyumak. Bir kimesne için bezl-i makdûr eylemek. rûsbî sebebiyle rûsvâ-yı 'âm olmak.” (1. Cilt/s. 10)
Ebz/İbz	“الأبز [el-ebz] (hemzenin fethi ve bâ-yı muvahhadenin sükûnuyla) ve الأبوز [el-ubûz] (كعود [ku'ûd] vezninde) ve الأبزی [el-ebezâ] (جمزى [cemezâ] vezninde) Âhû sıçrayarak seğırtmek, 'alâ-kavlin aslâ bir yerde eyleşmeyip sür'atle ok gibi doğru seğırtip gitmek ma'nâsınadır; yukâlu: أبز الطيبي أبزا وأبوزا وأبزی من الباب الثاني إذا وثب أو تطلق في عدوه 'İnde'l-ba'z ابزی [ebezâ] masdar değildir, belki ism-i masdardır. Ve أبز [ebz] ve أبوز [ubûz] İnsân arada dinlenerek seğırtip gitmek ma'nâsınadır; yukâlu: أبز الإنسان إذا استراح في عدوه ثم مضى Ve fec'eten ölmek ma'nâsına müsta'meldir; yukâlu: أبز الرجل إذا مات مغافضة Ve bagy ve tугyân eylemek ma'nâsınadır; yukâlu:	“Ebz: Tuğyân eylemek. Füc'eten ölmek. Ahu sıçrayarak seğırtmek. İnsan arada dinlenip seğırtip gitmek. İbz: Sıçrayan âhû. Sıçramaya dayanan soy nâka.” (1. Cilt/s. 14)

أَبْز بِصَاحِبِهِ إِذَا بَغَى عَلَيْهِ [el-ebiz] [ketif] vezninde) ve [el-ebbâz] [şeddâd] vezninde)ve [el-ebûz] [sabûr] vezninde) Ma’nâ-yı evvelden vasflardır, sıçragan âhûya denir; yukâlu: ظبى وظبية أبز وأباز وأبوز أي وثاب Ve [ebûz] Seğirtmek husûsunda pek dayangan olan soy nâkaya ve kısrğa denir; yukâlu: ”نجيبة أبوز إذا كانت تصبر صبرا عجيبا يعنى في العدو (3. Cilt/Bâbu’z-zâyi’l-Mu’ceme/Faslu’l-Hemze /s. 2439)	
--	--

Sonuç

Bir metnin yeniden yazım faaliyetlerinden birisi söz konusu metnin diliçi çevirisinin yapılmasıdır. Tanzimat sonrasında çok sık karşılaşılan bu tür yeniden yazımların aslında daha önceki dönemlerde de yapıldığı tespit edilmiştir. Manzum bir eserin mensur olarak yeniden yazımı ya da mensur bir eserin nazma çekilmesi gibi farklı şekillerde karşımıza çıkan bu tür yeniden yazımlar genellikle asıl metnin daha rahat anlaşılabilmesi ve eserin daha fazla okuyucuyla buluşabilmesi için gerçekleştirilmiştir.

Ahmed Lutfî Efendi 19. asır Osmanlısının önde gelen simalarından birisidir. Onun uzun yıllar vakanüvislik görevini yürütmesi ayrıca devlet kademelerinde farklı görevlerde bulunması tecrübeli bir devlet adamı olduğunun göstergesidir. O sadece bu yönüyle değil aynı zamanda âlim, şâir, münşî ve musikişinas yönleriyle de tanınmıştır. Bir Mevlevî müntesibi olan Ahmed Lutfî Efendi gençlik döneminde musiki meşk ettiğini İbnül Emin’e bizzat kendisi söylemiştir (İnal, 1969: C.II/901). Böyle bir birikime sahip olan Ahmed Lutfî Efendi dostlarının ısrarı üzerine aslında o dönemin bir ihtiyacı olduğuna kanaat getirdiği *Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*’nin muhtasar bir diliçi çevirisini gerçekleştirmiştir.

Ahmed Lutfî Efendi’nin *Lugât-ı Kâmûs*’unun hem bir sözlük çalışması olması hem de zaten aynı dönemde Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş ve bir başvuru kaynağı haline gelmiş olan Mütercim Âsım’ın *Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*’nin muhtasar bir diliçi çevirisi olması açısından önemli olduğu ifade edilebilir. Nitekim diliçi çeviri alanında yapılan çalışmalarda manzum-mensur metinler arasındaki örneklerin ya da şerhlerin ve dinî alanda kaleme alınmış temel kaynakların diliçi çevirilerinin üzerinde durulurken sözlüklerle ilgili pek fazla bir örnekten bahsedilmemektedir. Buradan hareketle Ahmed Lutfî’nin eserinin bu konudaki nadir örneklerden biri olduğu söylenebilir. Aynı şekilde daha önceki örneklerde genellikle iki metin arasında uzun bir zaman dilimi bulunduğu gözlemlenirken burada her iki sözlüğün aynı dönemde kaleme alındığı unutulmamalıdır. Netice itibarıyla Ahmed Lutfî Efendi bir diliçi çeviri faaliyeti olan *Lugât-ı Kâmûs*’u oluştururken hem dil güncellemesi yaparak metni daha sade ve daha anlaşılır bir hale getirmiş hem de hacimli olan *Kâmûs Tercümesi*’ni muhtasar olarak farklı bir tertiple yeniden yazmıştır.

Kaynakça

Ahmed Lutfî. *Lugât-ı Kâmûs*, Cild-i Evvel ve Cild-i Sâni, Matbaa-i Âmire, 1286.

Aktepe, M. Münir. "Ahmed Lutfi Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 1989, s. 97-98.

Aktepe, M. Münir. "Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi ve Târihi Hakkında Bazı Bilgiler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, S. 10-11, İstanbul 1981, s. 121-152.

Arslan, Mehmet. "Ahmed Lutfi Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-Lutfi-efendi> [Erişim Tarihi: 14.01.2025].

Ayçiçeği, Bünyamin. "Diliçi Çeviri Bağlamında Muhtasar Kavramı ve Necîb Efendi'nin Muhtasar Tevessülü". *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri* (haz. Prof. Dr. Sadık Yazar, Prof. Dr. Mücahit Kaçar), Ketebe Yayınları, 2022, s. 247-274.

Bayrı, Mehmet Halit. "Son Osmanlı Tarihçileri: 2, Vakanüvis Lutfî Efendi", *Tarih Dünyası*, İstanbul 1952/4, S. 33, s. 1317-1320.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey. *Osmanlı Müellifleri*, C. 3, (haz. İsmail Özen), Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s.96.

Celepoğlu, Ayşegül. "Ahmed Lutfi Efendi", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. 1, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

Çimen Karayürek, E. (2024). Diliçi Çeviride Yanmetinsel Unsurlara Bakış: Ankara Mahpusu Örneği. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* (UDEKAD), 7 (3), 584-595. DOI: <https://doi.org/10.37999/udekad.1516506>

Daniel Defoe. *Hikâye-i Robenson*, (ter. Ahmed Lutfî), İstanbul 1294.

Düzlü, Özlem. *Dîvânçe-i Vak'anüvis Ahmed Lutfî Efendi İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008.

Fatîn Davud. *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, (haz. Ömer Çiftçi), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

Havuz, Hamza. "Lugat-ı Kâmûs (Ahmed Lutfî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/lugat-i-kamus-ahmed-Lutfi>. [Erişim Tarihi: 14 Ocak 2025].

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

İpek, Abdulmuttalip. *Dîvânçe ve Münşeât-ı Türkiyye*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021.

Jakobson, Roman. "On Linguistic Aspects of Translation". *Language in Literature*. (1959): 232-239.

Kadaş, Sercan. "Unknown Work of Chronicler Ahmed Lutfî Efendi: Sûrnâme." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 2 (2024): 925-950. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1413999>.

Kılıç, Hulûsî. "el-Kâmûsü'l-Muhît", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2001, s. 287.

Mehmed Cemâleddin. *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyîne-i Zurefâ)*, (haz. Mehmet Arslan), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmanî*, C. 4, (haz. Nuri Akbayan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mütercim Âsım Efendi. *El-Okyanûsü'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi)*, (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, C. 1-6, İstanbul 2013.

Vak'anüvis Ahmed Lutfî. *Ahlâk-ı Metbûlî'nin Son Bahsi Tercümesi*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, Demirbaş Nr. NEKT y01222/yer nr. 297.8.

Yasa, Alparslan. "Türkçeye Robinson Tercümeleri", *Kebikeç Dergisi*, S. 33, Kebikeç Yayınları, Ankara 2012, s. 353-422.

Yazar, Sadık. "Osmanlı Telif Geleneğinde Diliçi Çevirinin Sınırları". *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri* (haz. Prof. Dr. Sadık Yazar, Prof. Dr. Mücahit Kaçar), Ketebe Yayınları, 2022, s. 55-120.

Yurdakul, İlhami. "Vakanüvis Ahmed Lutfî'nin İstanbul ve Bilâd-ı Selâse Müslüman Mezarlıklarına Dair Bir Layihası: Makâbîr-i Müslimîne Dâir Hâtıra-i Kâsıra", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu X Tebliğleri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 362-367.